

Effective Economic Strategies for Controlling Social unrest from the perspective of Nahjbal Balagha

Esmaeil Khanahmadi^{1*}, Alireza Zeinali², Mohammad Kazem Basirati³

1. Assistant Professor, Department of Command and Staff, Imam Hossein University of Officer Training, Tehran, Iran. Corresponding Author. Email: e.khanahmadi92@gmail.com

2. M.A., Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Faculty of Humanities, Ilam Branch, Islamic Azad University, Ilam, Iran. Email: zeinalireza103@gmail.com

3. Assistant Professor, Department of Command and Staff, Imam Hossein University of Officer Training, Tehran, Iran. Email: mk.basirati83@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received: 24-10-2022
Accepted: 26-11-2022

Keywords:
Economic Strategies,
Social Unrest, Nahj
al-Balaghah.

Abstract

Social unrest is a complex, pervasive, costly threat ... that if the causes of its formation are not known and irrational actions are taken in the process of controlling them, the systems will incur heavy costs. Considering that this phenomenon has been present in the country during the past four decades on the one hand, and the liability of public opinion to being swayed by foreign influences, it is important to adopt effective strategies in accordance with human nature such as those proposed by Nahj al-Balaghah. Noting that social unrests is highly affected by economic problems, the paper adopted an exploratory method to investigate the effectiveness of thirteen economic strategies for preventing and controlling unrest which were adopted from Nahj al-Balaghah. These strategies were subsequently judged by 10 experts resulting in a content validity of 0/89. The strategies were subsequently subjected to the opinions of 92 experts.

Considering that the average rank of strategies was 3.97, t 1212 T test, degree of freedom 91, significance level was 0.000 and Chi-square was 104.993, it confirms the effectiveness of the strategies for preventing the formation and controlling of social unrest.

Cite this article: Khanahmadi, E., Zeinali, A; & Basirati, M. K.(2022). Effective Economic Strategies for Controlling Social unrest from the perspective of Nahjbal Balagha. *Journal of Defense Economics*, 7 (24), 97-119.

 [20.1001.1.25382454.1401.7.24.5.1](https://doi.org/10.1001.1.25382454.1401.7.24.5.1)

© The Author(s) 2022. Published by Defense Economics Scientific Association of Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license)

مضامین راهبردهای اقتصادی مؤثر بر کنترل ناآرامی‌های اجتماعی از منظر نهج‌البلاغه

اسماعیل خان احمدی^{۱*}، علی‌رضا زینعلی^۲، محمد کاظم بصیرتی^۳

۱. استادیار، گروه فرماندهی و ستاد، دانشگاه افسری امام حسین (ع)، تهران، ایران. نویسنده مسئول.

ایمانامه: e.khanahmadi92@gmail.com

۲. کارشناسی ارشد، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده علوم انسانی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران.

ایمانامه: zeinalireza103@gmail.com

۳. استادیار، گروه فرماندهی و ستاد، دانشگاه افسری امام حسین (ع)، تهران ایران.

ایمانامه: mk.basirati83@gmail.com

چکیده

ناآرامی‌های اجتماعی تهدیدات پیچیده، فراگیر، پرهزینه تلقی می‌شود که در صورت عدم شناخت علل شکل‌گیری و انجام اقدامات غیر منطقی در فرایند کنترل آنها، نظام‌ها هزینه‌های سنگین (سقوط) را متحمل خواهند شد. نظر به شکل‌گیری این پدیده در کشور طی چهاردهه از یک سو و تأثیرپذیری افکار عمومی کشور از مبانی ارزشی و وجود راهبردهای اثربخش و منطبق با فطرت انسان در این مبانی از جمله نهج‌البلاغه هدف نوشتار حاضر احصاء مضامین راهبردهای اقتصادی مؤثر بر کنترل ناآرامی‌های اجتماعی از منظر نهج‌البلاغه می‌باشد. نظر به اینکه شکل‌گیری اکثر ناآرامی‌های اجتماعی متأثر از مشکلات اقتصادی است با بهره‌گیری از روش آمیخته اکتشافی مضامین سیزدهگانه راهبردهای اقتصادی مؤثر بر جلوگیری و کنترل ناآرامی‌های از نهج‌البلاغه احصاء و در معرض قضاوت ۱۰ نفر از خبرگان قرار گرفت که ضریب لاوشه راهبردها توسط جامعه خبرگی ۰/۸۹ تعیین گردید. سپس راهبردهای فوق جهت رتبه‌بندی در معرض قضاوت ۹۲ نفر از کارشناسان قرار داده شد. نظر به اینکه میانگین رتبه راهبردها ۳/۹۷، آزمون تی ۱۲/۱۲۲، درجه آزادی ۹۱، سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ و کای اسکوئر ۱۰۴/۹۹۳ تعیین گردید، مؤید اثربخشی راهبردهای احصاء شده بر ممانعت از شکل‌گیری و کنترل ناآرامی‌های اجتماعی است. با بهره‌گیری از ظرفیت راهبردهای فوق دستاوردهای برای نظام محقق می‌شود که در مبحث نتیجه‌گیری به آن اشاره شده‌است.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله علمی

تاریخچه مقاله:

تاریخ ارسال: ۱۴۰۱/۰۸/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۰۵

واژگان کلیدی:

راهبردهای اقتصادی،

ناآرامی‌های اجتماعی،

نهج‌البلاغه.

استناد به مقاله: خان احمدی، اسماعیل؛ زینعلی، علی‌رضا و بصیرتی، محمد کاظم. (۱۴۰۱). مضامین راهبردهای اقتصادی مؤثر بر کنترل ناآرامی‌های اجتماعی از منظر

نهج‌البلاغه، فصلنامه اقتصاد دفاع، ۱۱(۲۴)، ۹۷-۱۱۹.

20.1001.1.25382454.1401.7.24.5.1

ناشر: انجمن علمی اقتصاد دفاع ایران

© نویسندگان

جمهوری اسلامی ایران مخالفند، امروز بهترین راه اعمال مخالفت خود را در این پیدا کرده‌اند که امنیت کشور را به خطر بیندازند. علاوه بر امنیت اخلاقی و فرهنگی که چند سال است دشمن روی آن با شدت کار می‌کند - که مکرر به عنوان هشدار به مسؤولان، تهاجم فرهنگی دشمن را یادآور شده‌ایم - و علاوه بر امنیت سیاسی که دشمن در حرکت سیاسی کلان نظام می‌خواهد اختلالاتی ایجاد نماید، امروز در صدد است امنیت اجتماعی و مدنی مردم را از بین ببرد...» (امام خامنه‌ای: ۱۳۸۲/۰۴/۰۷). این راهبرد با ویژگی انفعالی؛ و رویکرد داخلی و خارجی داشتن؛ با شدت، سرعت و دقت ثبات همه‌جانبه، وحدت و قدرت نظام اسلامی را هدف قرار داده است. حضرت علی (ع) این واقعیت تلخ و ناگوار را در سال ۴۰ هجری روزهای پایانی ولایت علوی؛ چنین ترسیم می‌فرماید: «... برای من جز کوفه قلمروی باقی نمانده است. تنها بست و گشاد کارهای کوفه است که با من است...» (فیض‌الاسلام، ۱۳۶۵: خطبه ۲۵، فراز اول). از ناآرامی‌های اجتماعی ادوار گذشته این واقعیت قابل استنباط است که سرمنشاء اکثر شورش‌ها و بحران‌های اجتماعی مسائل، مشکلات و چالش‌های اقتصادی چون: سوء مدیریت، فقر، اشتغال، تبعیض، توزیع ناعادلانه منابع ملی، اخذ ناصحیح مالیات، احتکار، بی‌ثباتی بازار، اختلاس، زمین‌خواری، اشرافی‌گری، رانت اقتصادی، فاصله طبقاتی، جهل در شیوه زندگی، وابستگی اقتصادی، اختلال در تولید و... بوده است. با توجه به مطالب فوق، واقعیات و تجارب تلخ و گران‌بهای نظام اسلامی در چهاردهه گذشته با این پرسش مواجه هستیم راهبرد اقتصادی مؤثر بر کنترل ناآرامی‌های اجتماعی از منظر نهج‌البلاغه کدامند؟ از نظر محقق ابهام در مصادیق و مضامین راهبردها، مسئله مهمی است که باید با شیوه علمی مورد بررسی قرار گیرد. لذا جهت ارائه پاسخی علمی و مستدل به سؤال تحقیق و شناسایی دستیابی به راهبردهای کاربردی که قادر باشد در حداقل زمان، با حداقل تلفات و امکانات راهبرد استکبار را خنثی نماید از روش تحقیق آمیخته با رویکرد کیفی و کیفی که در علوم انسانی کاربرد گسترده‌ای دارد بهره‌گیری شد.

این پژوهش در صدد بررسی، استخراج و شناخت مضامین راهبردهای اقتصادی مؤثر بر جلوگیری و کنترل ناآرامی‌های اجتماعی است. در واقع پاسخ به این سؤال که مضامین راهبردهای اقتصادی مؤثر بر جلوگیری و کنترل ناآرامی‌های اجتماعی از منظر نهج‌البلاغه کدامند؟ ما را به هدف مورد اشاره رهنمون سازد. متغییر مستقل پژوهش ناآرامی‌های اجتماعی و مضامین راهبردهای اقتصادی متغییر وابسته می‌باشد. همچنین این پژوهش به دنبال آزمون این فرضیه می‌باشد که مضامین راهبرد اقتصادی مستخرج از نهج‌البلاغه بر کنترل ناآرامی‌های اجتماعی تأثیرگذار است.

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱. مبانی نظری پژوهش

ناآرامی‌های اجتماعی عملی غیرقانونی و خشونت‌آمیز است که توسط گروهی از مردم به وقوع پیوسته و ضمن ایجاد تخریب و صدمات مالی و جانی برای جامعه، موجب ایجاد ناامنی و هرج‌ومرج در منطقه می‌شود

۱. ماهیَ إِلَّا الْكُوفَةُ أَقْبَضُهَا وَأَبْسَطُهَا، إِنْ لَمْ تَكُونِي إِلَّا أَنْتِ تَهْبُ أَعاصيرُكَ فَفَبَحَكِ اللَّهُ

(عمید، ۱۳۸۵: ۳۰۷). ناآرامی‌های اجتماعی پدیده‌های آنی به وجود آمده نیستند؛ بلکه در بستر روندهای اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی شکل گرفته و در شرایط زمانی خاصی امروزه موقعیت‌های تنش‌زای داخلی در بستر شرایط بین‌المللی و منطقه‌ای حدت و شدت یافته و جامعه را از وضعیت عادی خارج ساخته و در فضای تأثیر موقعیت بر افزایش ناراضی‌های اجتماعی و احساس ناامنی می‌افزاید و بستر و زمینه مناسب را برای به بار نشستن ناآرامی‌ها فراهم می‌سازد و عدم عکس‌العمل مناسب به این مسئله و بسترسازی عوامل برون مرزی، فضا را برای ناآرامی اجتماعی آماده می‌کند (نشریه پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۱: ۹). دیگر کارشناسان و صاحب‌نظر این حوزه براین باور است: هرگونه اقدام شدید تعداد یا گروه‌هایی از جمعیت ناراضی و فاقد رفتار عقلانی که به وسیله افرادی خاص تحریک گردیده و مبادرت به برهم زدن نظم و آرامش عمومی، به منظور رسیدن به اهدافی در مغایرت با قوانین جاری کشور نمایند (دیزجی، ۱۳۹۱: ۳). به عبارت دیگر: اجتماع غیرقانونی تجمعاتی که بدون اخذ مجوز رسمی از وزارت کشور مبادرت به راهپیمایی و تظاهرات اعتراض‌آمیز نموده و این اعتراضات محل مبانی اسلام و با سلاح و به طور خشونت‌آمیز صورت گیرد، اجتماعات غیرقانونی گویند (قانون فعالیت احزاب و آیین‌نامه اجرایی آن، ۱۳۸۱، اصل ۲۷). وزارت کشور این واژه را چنین تعریف نموده: تجمعاتی که بدون اخذ مجوز رسمی از وزارت کشور مبادرت به راهپیمایی و تظاهرات اعتراض‌آمیز نموده و این اعتراضات محل مبانی اسلام و با سلاح و به طور خشونت‌آمیز صورت گیرد، اجتماعات غیرقانونی گویند (قانون فعالیت احزاب و آیین‌نامه اجرایی آن، ۱۳۸۱، اصل ۲۷). شکل‌گیری ناآرامی‌ها و بحران‌های اجتماعی ادوار گذشته گویای این واقعیت است که بروز وقایع و حوادث فوق‌متأثر از عملکرد نامطلوب کارگزاران حکومتی است. این واقعت در خطبه ۱۳۱ چنین تبیین شده: «... شما می‌دانید آنکس که بر نوامیس، خون‌ها، غنائم، احکام و امامت مسلمانان حکومت می‌کند نباید بخیل باشد تا در جمع‌آوری اموال آنان برای خویش حرص ورزد. و نباید جاهل و نادان باشد که با جهل‌ش آنان را گمراه کند، و نه جفاکار تا پیوندهای آنها را از هم بگسلد و به نیازهای آنها پاسخ نگوید، و نه ستمکار که در اموال و ثروت آنان حیف و میل نماید، و گروهی را بر گروه دیگر مقدم دارد. و نه رشوه‌گیر در قضاوت تا حقوق را از بین ببرد و در رساندن حق به صاحبانش کوتاهی ورزد. و نه آنکس که سنت پیامبر را تعطیل کند و بدین سبب امت را به هلاکت بیفکند» (مکارم‌شیرازی، ۱۳۹۰، ج ۵: ۴۱۷). نظر به مطالعات اکتشافی پیرامون ناآرامی‌های صورت گرفته در کشور و کشورهای همسایه با نظام اسلامی از جمله عراق، سوریه،... و جمع‌بندی نظرات طراحان و هدایت‌گران عملیات کنترل جمعیت و آرام‌سازی حوادث فوق‌که- با عنایت الهی، رهنمودهای امام المسلمین، و نگرش مسلمانان بصیرت و فهیم مناطق بحران‌زده و بهینه‌نمودن ظرفیت‌ها - موفق گردیدند راهبردهای متصور نظام‌سلطه را در بهره‌گیری از ظرفیت راهبرد ناآرامی‌های اجتماعی جهت تحقق اهداف متصور شکست داده و ناکام نمایند. نظر به تأثیرپذیری ناآرامی‌های صورت گرفته از مسائل و مشکلات اقتصادی سعی گردید با مطالعات اکتشافی

۱. وَقَدْ عَلِمْتُمْ أَنَّهُ لَا يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ عَلَى الْفُرُوجِ وَالْدِمَاءِ وَالْمَغَانِمِ وَالْأَحْكَامِ وَإِمَامَةِ الْمُسْلِمِينَ الْجَبَلُ، فَتَكُونَ فِي أَمْوَالِهِمْ نَهْمَةً وَلَا الْجَاهِلُ فَيُضِلُّهُمْ بِجَهْلِهِ، وَلَا الْجَافِي فَيَقْطَعُهُمْ بِجَفَانِهِ، وَلَا الْجَائِفُ لِلدُّوْلِ فَيَتَّخِذُ قَوْمًا دُونَ قَوْمٍ، وَلَا الْمُرْتَشِي فِي الْحُكْمِ فَيَذْهَبُ بِالْحَقُوقِ وَيَقِفُ بِهَا دُونَ الْمَقَاتِعِ وَلَا الْمَعْطَلُ لِلسُّنَّةِ فَيُهْلِكُ الْأُمَّةَ

در نهج‌البلاغه راهبردهای اقتصادی مؤثر بر خنثی‌سازی و در صورت شکل‌گیری، کنترل آن با حداقل‌ها احصا و ارائه شود. اهم راهبردهای مستخرجه به شرح زیر تشریح می‌گردد:

(الف) اشتغال: نظر به نقش اشتغال در ثبات اجتماعی و مقابله با شکل‌گیری بحران‌های اجتماعی از سوی و نظر به جایگاه این راهبرد در سعادت دنیوی و آخروی انسان، استقلال اقتصادی، رشد اقتصادی و توسعه اقتصادی نظام؛ حضرت پیرامون راهبرد فوق می‌فرمایند: «کسی که آب و زمین دارد و فقیر است از رحمت خدا دور است»^۱ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۲۳: ۱۹). نظر به نقش کلیدی بسیج منابع ملی در تحقق راهبرد اشتغال‌زایی، حضرت جامعه اسلامی را چنین مورد خطاب قرار می‌دهند: «بهترین مال‌ها مالی است که آزاده‌ای با احسان آن بنده تو شوند یا با ایجاد شغل بنده‌ای به وسیله آن، سزاوار مُزد شوند» (تمیمی، ۱۳۶۶، ج ۲: ۵۷۵).

(ب) اصلاح ساختار مالیات: از عوامل مؤثر در شکل‌گیری شورش‌ها، بی‌تدبیری کارگزاران در اخذ مالیات است. نظر به اخذ مالیات از سیستم تولید. هرگونه سوء تدبیر مضاف بر اختلال در سیستم تولید به تضعیف ساختار نظام؛ و در صورت عدم اصلاح به سقوط نظام منجر می‌گردد. این مهم را حضرت علی (ع) به مالک‌اشتر چنین ابلاغ می‌فرمایند: «... باید تلاش تو در آبادانی زمین بیشتر از جمع‌آوری خراج باشد. که خراج جزء با آبادانی فراهم نمی‌گردد. و آن کس که بخواهد خراج را بدون آبادانی و مزارع به دست آورد. شهرها را خراب، بندگان خدا نابود، و حکومتش جزء اندک مدتی دوام نیاورد.»^۲ (رشاد، ۱۳۸۰: ۴۰۹). در این حوزه کارگزاران راهبردی نظام دو رسالت عظیم را عهده‌دار هستند تا اولاً از شکل‌گیری شورش ممانعت به عمل آورده ثانیاً به رونق تولید کمک نمایند ثانیاً جنگ‌روانی دشمن را در موج سواری بر شورش را خنثی سازند:

روش اخذ مالیات: نظر به نقش این راهبرد بخشی حوزه اقتصاد در کنترل شورش‌های اجتماعی؛ راهبرد فوق به مالک‌اشتر چنین ابلاغ شده: «... مالیات را دقیقاً زیر نظر بگیر! بگونه‌ای که صلاح مالیات‌دهندگان باشد. زیرا بهبودی وضع مالیات، و مالیات‌دهندگان، عامل اصلاح امور دیگر اقشار جامعه می‌باشد. و تا امور مالیات دهندگان اصلاح نشود کار دیگران سامان نخواهد گرفت چرا که مردم همه عیال و نان خور مالیات و مالیات دهندگانند...»^۳ (فاضل لنگرانی، ۱۳۶۶: ۱۶۳).

تخفیف مالیات: نظر به نقش این راهبرد بخشی حوزه اقتصاد در کنترل شورش‌های اجتماعی؛ راهبرد فوق به مالک‌اشتر چنین ابلاغ شده: «... اگر مردم از سنگینی مالیات، و یا رسیدن آفات، یا خشک شدن آب چشمه‌ها، و یا کمی باران و یا دگرگونی زمین در اثر آب گرفتن و فساد بذرها، و یا تشنگی بسیار برای زراعت و فاسد شدن آن به تو شکایت آورند. مالیات را به مقداری که حال آنها بهبود یابد تخفیف ده و هرگز این تخفیف بر تو

۱. مَنْ وَجَدَ مَاءً وَ تَرَابًا ثُمَّ افْتَقَرَ فَابْعِدْهُ اللَّهُ

۲. وَ أَهْلِهِ. وَ لِيَكُنْ نَظْرُكَ فِي عِمَارَةِ الْأَرْضِ أَبْلَغَ مِنْ نَظْرِكَ فِي اسْتِجْلَابِ الْخَرَاجِ. لِأَنَّ ذَلِكَ لَا يَدْرُكُ إِلَّا بِالْعِمَارَةِ وَ مَنْ طَلَبَ الْخَرَاجَ بِغَيْرِ عِمَارَةٍ أَخْرَبَ الْبِلَادَ، وَ أَهْلَكَ الْعِبَادَ وَ لَمْ يَسْتَقِمَّ أَمْرُهُ إِلَّا قَلِيلًا

۳. وَ تَقَفَّدُ أَمْرَ الْخَرَاجِ بِمَا يُصْلِحُ أَهْلَهُ، فَإِنَّ فِي صَلَاحِهِ وَصَلَاحِهِمْ صَلَاحًا لِمَنْ سِوَاهُمْ، وَ لَا صَلَاحَ لِمَنْ سِوَاهُمْ إِلَّا بِهِمْ، لِأَنَّ النَّاسَ كَلَّمَهُمْ عِيَالٌ عَلَى الْخَرَاجِ وَ أَهْلِهِ

گران نیاید، زیرا آن گنجینه‌ای است در عمران و آبادی کشور و آراستن حکومت و ریاست نقش دارد. مردم تو را می‌ستایند...» (جمالی، ۱۳۷۸: ۲۵۲).

ج) بیت‌المال: نظر به حساسیت این شاخص در تحریک افکار عمومی و شکل‌گیری شورش‌ها، نظام اسلامی در این حوزه دو رسالت خطیر و سنگین زیر را عهده‌دار است:

توزیع عادلانه بیت‌المال: نظر به نقش این راهبرد بخشی اقتصاد در کنترل شورش‌های اجتماعی و خنثی‌سازی جنگ‌روانی استکبار، حضرت خطاب به یک مشاور نادان و جاهل چنین خطاب می‌فرمایند: «... آیا به من دستور می‌دهید که برای پیروزی خود، از جور و ستم، در حق کسانی که بر آنها حکومت می‌کنم استمداد جویم؟! به خدا سوگند تا عمر من باقی، و شب و روز بر قرار، و ستارگان آسمان در پی هم طلوع و غروب می‌کنند هرگز به چنین کاری دست نمی‌زنم. اگر اموال از خودم بود، بطور مساوی در میان آنها تقسیم می‌کردم تا چه رسد به اینکه این اموال خدا است...» (مفید، ۱۴۰۴: ۱۷۵).

حفظ بیت‌المال: نظر به نقش این راهبرد بخشی حوزه اقتصاد در کنترل شورش‌های اجتماعی؛ دو روز بعد از بیعت مردم با ایشان، راهبرد فوق را چنین تبیین می‌نمایند: «... به خدا سوگند! آنچه از عطایای عثمان، و آنچه بیهوده از بیت‌المال مسلمین به این و آن بخشیده، اگر بیابم، به صاحبش باز می‌گردانم، گر چه زانی را به آن کابین بسته و یا کنیزی را با آن خریده باشند، زیرا عدالت گشایش می‌آورد، و آن کس که عدالت بر او گران آید، تحمل ظلم و ستم بر او گرانتر خواهد بود^۳» (دستی، ۱۳۹۴: خطبه ۱۵).

د) توسعه کشاورزی: مردم ایران و سایر کشورهای همسو با نظام اسلامی که هدف جنگ‌روانی استکبار می‌باشند. علاوه بر تأمین معاش بخش قابل ملاحظه‌ای از آنها امورات اقتصادی‌شان از طریق کشاورزی تأمین می‌گردد. سوء مدیریت کارگزاران در بهره‌گیری از منابع داخلی در تأمین معاش مردم از یک سو و تحریم اقتصادی از سوی دیگر دو بستر فعال جنگ‌روانی استکبار جهت بروز ناآرامی‌های اجتماعی است. نظر به نقش کلیدی راهبرد فوق در کنترل شورش‌ها از سوی و تحقق استقلال، رشد و توسعه اقتصادی از سوی دیگر حضرت راهبرد فوق را چنین ابلاغ می‌فرمایند: «... شرط می‌کنم که اصل مال را به همان گونه که هست باقی گذارد و از ثمره آن هزینه کند، به شیوه‌ای که بدان مأمور شده و راهنمایی گشته است. دیگر اینکه، نهال‌های نخل‌های آن قریه‌ها را نفروشد تا به قدری فراوان گردند که شناختن نخلستان‌ها برای کسی، که آنها را پیش از این دیده است، دشوار باشد...» (شیروانی، ۱۳۹۱: نامه ۲۴). تحقق این راهبرد نیازمند زیرساخت‌های است که نظام اسلامی باید در خصوص آن اقدامی عاجل انجام دهند اهم اقدامات عبارتند از:

۱. «فَإِنْ شَكُوا ثَقُلًا أَوْ عَلَةً أَوْ انْقِطَاعَ شَرِبَاوٍ بَالَهُ أَوْ إِحَالَهٖ أَرْضِ اعْتَمَرَهَا بِعَرَقٍ، أَوْ أَجْحَفَ بِهَا عَطَشٌ خَفَّتْ عَنْهُمْ بِهِ أَمْرَهُمْ، وَلَا يَنْقُلَنَّ عَلَيْكَ شَيْءٌ خَفَّتْ بِهِ الْمُؤُونَةُ عَنْهُمْ، فَإِنَّهُ ذُخْرٌ يَعُودُونَ بِهِ عَلَيْكَ فِي عِمَارَةِ بِلَادِكَ، وَتَزْيِينِ وَلَايَتِكَ، مَعَ اسْتِجْلَابِكَ حَسَنَ ثَنَائِهِمْ»
۲. «أَتَأْمُرُونِي أَنْ أَطْلُبَ النَّصْرَ بِالْجُورِ فِيمَنْ وُلِّيتُ عَلَيْهِ؟! وَاللَّهِ لَا أَطُورُ بِهِ مَا سَمَرَ سَمِيرٌ وَمَا أَمَجَمُ فِي السَّمَاءِ نَجْمًا! لَوْ كَانَ الْأَمَلُ لِي لَسَوَيْتُ بَيْنَهُمْ، فَكَيْفَ وَإِنَّمَا الْمَالُ مَالُ اللَّهِ لَهُمْ.»
۳. «وَاللَّهِ لَوْ وَجَدْتَهُ قَدْ تَزَوَّجَ بِهٖ النَّسَاءَ، وَمَلَكَ بِهٖ الْأَمَاءَ، لَرَدَدْتَهُ؛ فَإِنَّ فِي الْعَدْلِ سَعَةً، وَمَنْ ضَاقَ عَلَيْهِ الْعَدْلُ، فَالْجُورُ عَلَيْهِ أَضْيَقُ.»
۴. «وَيَسْتَرْطِ عَلَى الْاَلْدَى بِجَعْلِهِ إِلَيْهِ أَنْ يَتْرَكَ الْمَالَ عَلَى أَصُولِهِ، وَ يُنْفِقَ مِنْ ثَمَرِهِ حَيْثُ أَمَرَ بِهِ وَ هَدَى لَهُ، وَ أَنْ لَا يُبَيِّعَ مِنْ أَوْلَادِ نَخِيلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ وَدِيَّةً حَتَّى تُشْكَلَ أَرْضُهَا غَرَسًا»

تأمین آب کشاورزی: نظر به فقر آبی در فلات مرکزی ایران که میانگین بارندگی آن کمتر ۲۰۰ میلیمتر در سال می‌باشد. و نظر به اینکه بخش قابل ملاحظه‌ای از مردمان این منطقه زندگی خود را از طریق کشاورزی و دامداری تأمین می‌نماید. تأمین آب کشاورزی از ضروریات نظام تلقی می‌شود. نظر به اینکه بیش از یک سوم مرزهای کشور مرزهای آبی است باید در یک برنامه مدون و اقدام عاجل نسبت به انتقال آب به این مناطق اقدام و از بروز ناآرامی‌ها جلوگیری به عمل آورد.

تأمین کود شیمیایی: امروز بهینه کردن منابع و افزایش راندمان تولید محصولات کشاورزی منوط به تأمین به موقع و مناسب کود شیمیایی است نظر به حجم صنایع پتروشیمی فعال در کشور کارگزاران حکومتی باید نسبت به تأمین این نیاز بخش کشاورزی اقدام عاجل به عمل آورند.

آموزش و ارتقاء سطح دانش کشاورزان: کارشناسان بر این باورند که بهینه کردن کاشت، داشت و برداشت و افزایش راندمان تولید و استقلال کشور در کالاهای راهبردی جزء با آموزش و ارتقاء سطح دانش کاربران حوزه کشاورزی میسر نمی‌گردد. بر این اساس دولت باید نسبت به این امر حیاتی توجه ویژه داشته باشد تا هزینه تولید به حداقل کاهش یابد.

تکنولوژی: مضاف بر مباحث ذکر شده عامل مهم در افزایش راندمان تولید در صنعت کشاورزی بهره‌گیری از تکنولوژی حاصل از دانش بومی است لذا دولت باید با بسیج منابع، کشاورزان را در این امر یاری و زمینه استقلال اقتصادی و تبدیل تهدید تحریم به فرصت را مهیا سازد.

سیاست‌گذاری: عامل مهم و اساسی در تحول صنعت کشاورزی تنظیم، تصویب، ابلاغ و اجرای سیاست کلان این حوزه می‌باشد. تا علاوه بر کاهش هزینه‌های تولید زمینه کاهش بیکاری در کشور به سرعت مهیا و استقلال کشور حفظ گردد.

۵) توسعه دامداری: از دیگر راهبردهای فرهنگ علوی با رویکرد اقتصادی مؤثر در جلوگیری از بحرانها و ناآرامی‌های اجتماعی، خنثی‌سازی تحریم‌ها و جنگ‌روانی استکبار راهبرد توسعه دامداری است. راهبرد فوق در اندیشه اقتصادی حضرت علی (ع) چنین ترسیم شده: « حیوانات را به دست چوپانی خیرخواه، مهربان، امین و حافظ که نه سخت‌گیر باشد و نه ستمکار، نه تند براند و نه حیوانات را خسته کند بسیار^۱ » (دشتی، ۱۳۹۴: نامه ۲۵: فراز ۱۰-۱۱). در فرازی دیگر از اندیشه اقتصادی حضرت راهبرد چنین ابلاغ شده: « هرگاه حیوانات را به دست فردی امین سپردی به او سفارش کن که بین شتر و نوزادش جدایی نیندازد، و شیر آن را ندوشد تا به بچه‌اش زبانی وارد نشود، در سوار شدن بر شتران عدالت را رعایت نماید و مراعات حال شتر خسته و زخمی را بکند، آنها را بر سر راه به درون آب ببرد و آنها را از جاده‌ای که اطراف آن علفزار است به جاده بی علف نکشاند،

۱. وَلَا تُؤْكَلْ بِهَا إِلَّا نَاصِحًا شَفِيفًا، وَأَمِينًا حَفِيفًا، غَيْرَ مُعْتَفٍ وَلَا مُجْحَفٍ وَلَا مُلْغِيوَلًا مُتَّبِعٍ

هرچند شتران را مهلت دهد تا استراحت کنند و هرگاه به علفزار رسیدند فرصت دهد تا علف بخورند و آب بنوشند^۱» (همان، نامه ۲۵: فراز ۱۲-۱۴).

(و) تعلیم و تربیت: دیگر راهبرد فرهنگ علوی با رویکرد اقتصادی مؤثر در جلوگیری از بحرانها و ناآرامی‌های اجتماعی که به عنوان یک حق مردم برحکومت تلقی می‌شود راهبرد تعلیم و تربیت است. این راهبرد با ارتقاء سطح دانش انسان نسبت به منابع، ارتقاء سطح کارآیی جامعه و شکوفایی استعدادها به سرعت زمینه رشد و توسعه اقتصاد خرد، کلان، فردی و اجتماعی را مهیا می‌سازد راهبرد فوق چنین ترسیم شده: «اما حق شما بر من آن است که ... شما را تعلیم دهم تا از جهل و نادانی نجات یابید و تربیت‌تان کنم، تا راه رسم زندگی فرا گیرید^۲» (دشتی، ۱۳۹۴، خطبه ۳۴: فراز ۱۰).

(ز) درون‌گرایی اقتصادی: دیگر راهبرد اقتصادی فرهنگ علوی در جلوگیری از شکل‌گیری بحران‌های اقتصادی و کاهش نوسانات حاصل از تحریم اقتصادی راهبرد اقتصاد درونگراست. این راهبرد را حضرت علی (ع) چنین ترسیم می‌فرماید: «... مادامی که این امت لباس بیگانه نپوشند و غذاهای آنان را استفاده نکنند همواره در خیر خواهند بود و هنگامی که چنین کنند خداوند آنان را ذلیل خواهد کرد^۳» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۳: ۶۳). راهبرد فوق در بند ششم سیاست‌های اقتصاد مقاومتی توسط امام المسلمین چنین ابلاغ شده است: «افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی (بویژه در اقلام وارداتی)، و اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی و ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص» (امام خامنه ای: ۱۳۹۲/۱۱/۲۹). در بند یکم ابلاغ فوق این راهبرد چنین ابلاغ شده «تأمین شرایط و فعال‌سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقاء درآمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط» (همان).

(ح) رونق تولید: نظر به اینکه بخشی قابل ملاحظه از بحران‌ها و شورش‌ها و ناآرامی‌های اجتماعی متأثر از اختلال در سیستم تولید و کاهش قدرت خرید مردم می‌باشد رسالت دولت اسلامی مهیا کردن زمینه تلاش و فعالیت اقتصادی برای آحاد مردم با قابلیت و ظرفیت‌های خاص و شرایط جغرافیای هر منطقه است. تا از برکت نهادینه شدن این راهبرد، جنگ روانی دشمنان خنثی، بقاء و داوم نظام اسلامی جهت سعادت دنیوی و اخروی آحاد مردم مهیا گردد. حضرت امیرالمومنین (ع) راهبرد فوق را به مالک‌اشتر تمام والیان نظام اسلامی در همه اعصار چنین ابلاغ می‌فرماید: «... باید تلاش تو در آبادانی زمین بیشتر از جمع‌آوری خراج باشد. که خراج جزء با آبادانی فراهم نمی‌گردد. و آن کس که بخواهد خراج را بدون آبادانی و مزارع به دست آورد. شهرها

۱... فَإِذَا أَخَذَهَا أَمِينُكَ فَأَوْعِزْ إِلَيْهِ: أَلَا يَحُولُ بَيْنَ نَاقَةٍ وَبَيْنَ فَصِيلِهَا وَلَا يَمْصُرُ لَبَنَهَا فَيَصْرُ ذَلِكَ يَوْلِدَهَا، وَلَا يَجْهَدُهَا رُكُوبًا، وَلِيَعْدِلَ بَيْنَ صَوَاحِبَاتِهَا فِي ذَلِكَ وَبَيْنَهَا، وَلِيَرْفُقَهُ عَلَى اللَّأْغِبِ وَلِيَسْتَأْنِبِ النَّقْبَ وَالظَّلْعَ، وَلِيُورِدَهَا مَا تَمَرُّ بِهِ مِنَ الْعُدْرِ وَلَا يَعْدِلُ بِهَا عَنْ نَبْتِ الْأَرْضِ إِلَى جَوَادِ الطَّرْقِ وَلِيُروِحَهَا فِي السَّاعَاتِ، وَلِيَمِيلُهَا عِنْدَ التَّطَافِ وَالْأَعْشَابِ...

۲... أَيُّهَا النَّاسُ! إِنَّ لِي عَلَيْكُمْ حَقًّا، وَلَكُمْ عَلَيَّ حَقٌّ: فَأَمَّا حَقُّكُمْ عَلَيَّ... وَتَعْلِيمُكُمْ كَيْلًا تَجْهَلُوا، وَتَأْدِيبُكُمْ كَيْمًا تَعْلَمُوا

۳... أَنْ عَلِيًّا كَانَ لَا يَنْخَلُ لَهُ الدَّقِيقُ وَكَانَ عَلِيٌّ يَقُولُ لَا تَزَالُ هَذِهِ الْأُمَّةُ بِخَيْرٍ مَا لَمْ يَلْبَسُوا لِبَاسَ الْعَجْمِ وَيَطْعَمُوا أَطْعَمَةَ الْعَجْمِ فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ ضَرَبَهُمُ اللَّهُ بِالذُّلِّ.

را خراب، بندگان خدا نبود، و حکومتش جزء اندک مدتی دوام نیاورد.^۱ (دشتی، ۱۳۹۴، نامه ۵۳: فراز ۸۰). در فرازی دیگر از اندیشه اقتصادی حضرت راهبرد فوق و نقش آن در استقلال اقتصادی چنین ترسیم شده: «تجارت کنید و به کار و تولید روی آورید که از آنچه در دست دیگران است بی‌نیاز می‌شوید»^۲ (کلینی، ۳۶۵، ج ۱: ۳۷۰). نقش رونق تولید با رویکرد توسعه صنعت و جایگاه آن در نزد خداوند در اندیشه اقتصادی حضرت چنین ترسیم و تبیین شده: «خدا صاحبان حرفه امین را دوست دارد»^۳ (حرعاملی، ۱۴۱۲: ج ۱۷: ۲۳). نقش رونق تولید با رویکرد کشاورزی در رشد و تحول اقتصادی جامعه را حضرت چنین ترسیم می‌فرماید: «اگر خدا بخواهد صدهزار درخت خرماست»^۴ (حرعاملی، ۱۴۱۲، ج ۱۲: ۲۳). راهبرد تولید با رویکرد اعتقادی را به امام حسن (ع) چنین ابلاغ می‌فرماید: «... اشتغال به کار تولید و حرفه داشتن همراه با عفت بهتر از غنا و ثروتمندی همراه با فخور است»^۵ (دشتی، ۱۳۹۴: فراز ۹۱). حضرت در تفسیر آیه وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ (سوره نجم: آیه ۴۸) راهبرد فوق را چنین تبیین می‌فرماید: «یعنی هر انسانی را به معیشتش بی‌نیاز و به کسب دست‌ش خشنود ساخت» (حرعاملی، ۱۴۱۲: ج ۱۲: ۲۲).

ط) کنترل بازار: دیگر راهبرد فرهنگ علوی مؤثر در شکل‌گیری ناآرامی‌ها کنترل بازار توسط کارگزاران است نظر به نقش کلیدی این راهبرد در کنترل احساسات، هیجانات و ناآرامی‌های اجتماعی؛ راهبرد فوق به مالک‌اشتر چنین ابلاغ شده «در کارشان نظر کن، خواه در شهر تو یا شهرهای دیگر باشند. با این همه بدان که بسیاری از ایشان را روشی ناشایسته است و حریص‌اند و بخیل. احتکار می‌کنند و به میل خود برای کالای خود بهاء می‌گذارند، با این کار به مردم زبان می‌رسانند و برای والیان هم مایه ننگ و عیب هستند»^۶ (دشتی، ۱۳۹۰: ۴۳). در منشور حکومت اسلامی مبتنی بر فرهنگ علوی در راستای سلامت فرایند اداره سازمان سیستم نظارت با چهار رویکرد زیر ارائه شده است: ۱. نظارت الهی: این نظارت در مصحف قرآن کریم چنین تبیین شده: «أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ - آیا او نمی‌داند که خداوند می‌بیند» (علق: آیه ۱۴)؛ ۲) نظارت فرد بر اعمال خود نفس لواحه (خود کنترلی)؛ ۳. نظارت عمومی: رویکرد فوق در مصحف قرآن کریم چنین ابلاغ شده: «مردان وزنان با ایمان، یار و یاور و اولیای یکدیگرند، به معروف (خوبی‌ها) فرمان می‌دهند و از منکرات و بدی‌ها (منکرات) نهی می‌کنند»^۷ (توبه: آیه ۷۱)؛ ۴. نظارت سازمانی: این نظارت به دو صورت اعمال می‌شود که شامل نظارت آشکار و رسمی به صورت مستقیم یا غیر مستقیم؛ و نظارت پنهانی که این رویکرد به مالک‌اشتر چنین ابلاغ شده:

۱. وَ أَهْلِهِ. وَلِيَكُنْ نَظْرُكَ فِي عِمَارَةِ الْأَرْضِ أَبْلَغَ مِنْ نَظْرِكَ فِي اسْتِجْلَابِ الْخَرَاجِ، لِأَنَّ ذَلِكَ لَا يَدْرِكُ إِلَّا بِالْعِمَارَةِ وَ مَنْ طَلَبَ الْخَرَاجَ بغيرِ عِمَارَةٍ أَخْرَبَ الْبِلَادَ، وَ أَهْلَكَ الْعِبَادَ، وَ لَمْ يَسْتَمِمْ أَمْرَهُ إِلَّا قَلِيلًا
 ۲. تَعْرُضُوا لِلتَّجَارَتِ فَإِنَّ لَكُمْ فِيهَا غَنَىٰ عَمَّا فِي أَيْدِ النَّاسِ
 ۳. إِنْ اللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْتَرِفَ الْأَمِينِ - ترجمه: إِنْ اللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْتَرِفَ الْأَمِينِ
 ۴. مِائَةٌ لَفٍ عَدَقَ إِنْشَاءً لِلَّهِ
 ۵. وَالْحَرْفَةُ مَعَ الْعَقَّةِ خَيْرٌ مِنَ النَّبِيِّ مَعَ الْفُجُورِ، وَالْحَرْفَةُ مَعَ الْعَقَّةِ خَيْرٌ مِنَ الْغَنِيِّ مَعَ الْفُجُورِ.
 ۶. وَ تَقَدَّرَ أُمُورُهُمْ بِحَضْرَتِكَ وَ فِي حَوَائِشِي بِلَادِكَ وَ أَعْلَمُ مَعْدَلِكَ أَنَّ فِي كَثِيرٍ مِنْهُمْ ضَيْقًا فَاحِشًا وَ شُحًا قَبِيحًا وَ احْتِكَارًا لِلْمَنَافِعِ وَ تَحَكُّمًا فِي الْبِيَاعَاتِ وَ ذَلِكَ بَابٌ مُضَرَّةٌ لِلْعَامَةِ وَ عَيْبٌ عَلَى الْوَلَاةِ
 ۷. وَ الْمُؤْمِنُونَ وَ الْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

«پس در کارهایشان تفقد کن و کاوش نمای و جاسوسانی از مردم راستگوی و وفادار به خود بر آنان بگمار. زیرا مراقبت نهانی تو در کارهایشان آنان را به رعایت امانت و مدارا در حق رعیت وامی دارد»^۱ (دستی، ۱۳۹۴: نامه ۵۳).

ک) فقرزادایی: دیگر راهبرد فرهنگ علوی مؤثر در شکل‌گیری ناآرامی‌ها کنترل و همراه نمودن آحاد مردم با اهداف نظام اسلامی فقرزادایی است. رویکردهای فقرزادایی و ضرورت نهادینه شده راهبرد فوق در اندیشه اقتصادی حضرت چنین ترسیم شده: «ای فرزندان! من از تهیدستی بر تو هراسانم، از فقر به خدا پناه ببر، که همانا فقر، دین انسان را ناقص، و عقل را سرگردان، و عامل دشمنی است»^۲ (فیض‌الاسلام، ۱۳۶۵: حکمت ۳۱۹). از دیگر رویکردهای مؤثر راهبرد فوق در کنترل بحرانهای اجتماعی محرومیت‌زادایی است که در اندیشه اقتصادی حضرت چنین تبیین و ابلاغ گردیده: «خدا را درباره طبقه پایین جامعه در نظر داشته باش، مردمی که چاره‌ای ندارند، از بیچارگان، نیازمندان، گرفتاران رنجور و ناتوانان زمین‌گیر. در بین این طبقه، افراد قانع و سؤال‌کننده وجود دارد. حقی را که خداوند برای آن، نگهبانی‌اش را به تو سپرده، پاس بدار و بخشی از بیت‌المال را به آنان اختصاص بده»^۳ (دستی، ۱۳۹۴: نامه ۵۳). در فرازی دیگر از اندیشه اقتصادی حضرت راهبرد فوق چنین تبیین و ابلاغ شده: «خداوند بر پیشوایان دادگر مقرر فرموده که خود را در معیشت با مردم تنگدست برابر دارند تا بینوایی را رنج بینوایی به هیجان نیاورد و موجب هلاکتش گردد»^۴ (شیروانی، خطبه ۲۰۹: فراز ۴). نظر به آثار مخرب فقر و محرومیت در سطوح مختلف جامعه راهبرد فوق در فرهنگ علوی مورد توجه ویژه قرار گرفته؛ و راهگشای کارگزاران حکومتی در جامعه اسلامی، شاخص تسکین آلام، درد و کنترل شورش‌ها تلقی می‌گردد. در اندیشه اقتصادی حضرت این راهبرد با دو رسالت زیر محقق می‌گردد.

رسالت اجتماعی: این رویکرد راهبرد را حضرت به عنوان تکلیف الهی به جامعه اسلامی چنین ابلاغ می‌فرمایند: «خداوند بر ثروتمندان واجب کرده است تا از اموالشان به اندازه کفایت فقیران هزینه کنند. اگر نیازمندان، گرسنه یا عریان باشند، به سبب منع ثروتمندان است و خداوند از آنها در روز قیامت حساب می‌کشد و مجازات می‌کند»^۵ (محمدی ری‌شهری، ج ۴: ۲۰۳). در جمع مردم کوفه راهبرد فوق به عموم مردم چنین ابلاغ شده: «آگاه باشید نباید از بستگان بینوای خود رو برگردانید، و از آنان چیزی را دریغ کنید که نگاهداشتنش زیادی نمی‌آورد و از بین رفتنش کمبودی ایجاد نمی‌نماید، آنکس که دست دهنده خویش را از بستگانش باز دارد، تنها یک دست از آنها باز داشته، اما از خویشان دست‌های فراوانی برگرفته است، ولی آن کس که بال

1 وَ ابْعَثِ الْعِيُونَ مِنْ أَهْلِ الصَّدَقِ وَالْوَفَاءِ عَلَيْهِمْ فَإِنَّ تَعَاهُدَكَ فِي السَّرِّ لِأُمُورِهِمْ حُدُودٌ لَهُمْ عَلَى اسْتِعْمَالِ الْأَمَانَةِ وَالرَّفْقِ بِالرَّعِيَةِ وَ تَحَفُّظِ مِنَ الْأَعْوَانِ

۲ يَا بَنِيَّ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكَ الْفَقْرَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنْهُ فَإِنَّ الْفَقْرَ مَنْقَصَةٌ لِلدِّينِ، مُدْهِشَةٌ لِلْعَقْلِ، دَاعِيَةٌ لِلْمَمْتِ

۳ . اللَّهُ اللَّهُ فِي الطَّبَقَةِ السُّفْلَى مِنَ الدِّينِ لَا حِيلَةَ لَهُمْ مِنَ الْمَسَاكِينِ وَالْمُحْتَاجِينَ وَ أَهْلِ الْبُؤْسِ وَ الدَّمْنَى فَإِنَّ فِي هَذِهِ الطَّبَقَةِ قَانِعًا وَ مُعْتَرًّا وَ أَحْفَظُ لَهُ مَا اسْتَحْفَظَكَ مِنْ حَقِّهِ فِيهِمْ وَ اجْعَلْ لَهُمْ قِسْمًا مِنْ بَيْتِ مَالِكَ

۴ . وَ يَحْكُ، إِنِّي لَسْتُ كَأَنْتَ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَرَضَ عَلَى أُنْمَةِ [الْحَقِّ] الْعَدْلَ أَنْ يَقْدُرُوا أَنْفُسَهُمْ بِضِعْفَةِ النَّاسِ، كَيْلًا يَنْتَبِخَ بِالْفَقِيرِ فَقْرَهُ

۵ . إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَى الْأَغْنِيَاءِ فِي أَمْوَالِهِمْ يَقْدِرُ مَا يَكْفِي فُقَرَاءَهُمْ فَإِنْ جَاءُوا وَ عَرَوْا جَاهِدُوا فِي مَنَعِ الْأَغْنِيَاءِ فَحَقَّ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُحَاسِبَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ يُعَذِّبَهُمْ عَلَيْهِ

محبت را بگستراند دوستی اقوامش ادامه خواهد یافت^۱ (شیروانی، ۱۳۹۱: خطبه ۲۳ فراز ۱۰-۱۱). با نهادینه شدن این راهبرد علاوه بر کنترل شورش‌ها تعامل در سطوح مختلف جامعه و نزول برکات الهی بر جامعه مهیا می‌گردد.

رسالت حکومتی: این راهبرد در اندیشه اقتصادی حضرت به عنوان چشم‌انداز نظام اسلامی چنین ترسیم شده: «از او کار کشیدید تا پیر و ناتوان شد و اکنون او را محروم می‌سازید! از بیت‌المال به او انفاق و کمک کنید^۲» (محمدی ری شهری، ۱۴۱۲: ۴۰۴).

(ل) مقابله با رانت خواری: این راهبرد را حضرت علی (ع) به شریح کارگزاران حکومتی که با بهره‌گیری از موقعیت سیاسی (رانت) مسکنی را خریداری کرده بود چنین ابلاغ نمودند: «شنیده‌ام خانه‌ای خریده‌ای به هشتاد دینار و برای آن قباله نوشته‌ای و چند تن را هم به شهادت گرفته‌ای. شریح گفت چنین است یا امیرالمؤمنین. حضرت به خشم در او نظر کرد، سپس فرمود: ای شریح، زودا که کسی بر سر تو آید که در قبالات ننگرد و از شهادتت نپرسد، تا از آنجا براندت و بی‌هیچ مال و خواسته‌ای به گورت سپارد. پس، ای شریح، بنگر، نکند که این خانه را از دارایی خود نخریده باشی، یا نقدی که بر شمرده‌ای از حلال به دست نیامده باشد. که اگر چنین باشد هم در دنیا زیان کرده‌ای و هم در آخرت^۳» (فیض الاسلام، ۱۳۶۵: نامه ۳: فراز ۱-۴). نقل است حضرت علی (ع) به ابن عباس که با موقعیت سیاسی خود این عامل محرک شورش‌های اجتماعی را شکل داده بود راهبرد فوق چنین ابلاغ نمودند: «چون فرصت به دست آوردی به مردم خیانت کردی و شتابان، تاخت آوردی و برجستی و هرچه میسرت بود از اموالی که برای بیوه زنان و یتیمان نهاده بودند، برگرفتی و بربودی آنسان، که گرگ تیز چنگ بز مجروح را می‌ریاید. اموال مسلمانان را به حجاز بردی، بادی آسوده، بی آنکه خود را در این اختلاس گناهکار پنداری^۴» (شیروانی، ۱۳۹۱: نامه ۴۱: فراز ۵). نظر به نقش رانت خواری در تحریک احساسات و عواطف و تسریع ناآرامی‌های به سایر بلاد؛ حضرت علی (ع) راهبرد فوق را به دیگر کارگزاران حکومتی خود چنین ابلاغ می‌فرماید: «اما بعد! درباره تو بمن جریانی گزارش شده است... بمن خیر رسیده که تو زمین‌های آباد را ویران کرده‌ای و آنچه توانسته‌ای تصاحب نموده‌ای و از بیت‌المال که زیر دستت بوده است بخیانته خورده‌ای فوراً حساب خویش را برابم بفرست، و بدان که حساب خداوند از حساب مردم سخت‌تر است!

۱. أَلَا لَإِعْدِلَنَّ أَحَدَكُمْ عَنِ الْقَرَابَةِ بَرِي بِهَا الْخِصَاصَةَ أَنْ يَسُدَّهَا بِالَّذِي لَا يَزِيدُهُ إِنْ أَمْسَكَه وَلَا يَنْقُصُهُ إِنْ أَهْلَكَهُ وَمَنْ يَقْبِضْ يَدَهُ عَنِ عَشِيرَتِهِ، فَإِنَّمَا يَقْبِضُ مِنْهُ عَنَّهُمْ يَدَ وَاحِدَةٍ، وَتَقْبِضُ مِنْهُمْ عَنْهُ أَيْدٍ كَثِيرَةٌ، وَمَنْ تَلَّنَ حَاشِيَتَهُ يَسْتَدِمُّ مِنْ قَوْمِهِ الْمَوَدَّةَ

۲. اسْتَمَلْتُمُوهُ حَتَّى إِذَا كَبُرَ وَعَجَزَ تَمَوْهُ وَمَنْعْتُمُوهُ، انْفَقُوا عَلَيْهِ مِنْ بَيْتِ الْمَالِ

۳. بَلَّغْنِي أَنْكَ اتَّبَعْتَ دَارًا يَمَانِينَ دِينَارًا وَ كَتَبْتَ لَهَا كِتَابًا وَ أَشْهَدْتَ فِيهِ شُهُودًا. فَقَالَ لَهُ: شَرِيحٌ قَدْ كَانَ ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَ فَظَنَرُ إِلَيْهِ نَظَرَ الْمُغْضَبِ ثُمَّ قَالَ لَهُ: يَا شَرِيحُ أَمَا إِنَّهُ سِيَّاتِيكَ مِنْ لَا يَنْظُرُ فِي كِتَابِكَ وَ لَا يَسْأَلُكَ عَنِ بَيْتِكَ حَتَّى يُخْرِجَكَ مِنْهَا شَاخِصًا، وَ يُسَلِّمَكَ إِلَى قَبْرِكَ خَالِصًا، فَأَنْظُرْ يَا شَرِيحُ لِاتَّكُونَ اتَّبَعْتَ هَذِهِ الدَّارَ مِنْ غَيْرِ مَالِكَ أَوْ نَقَدْتَ الثَّمَنَ مِنْ غَيْرِ حَلَالِكَ، فَإِذَا أَنْتَ قَدْ خَسِرْتَ دَارَ الدُّنْيَا وَ دَارَ الْآخِرَةِ

۴. فَلَمَّا أَمَكَّنْتَكَ الشَّدَّةَ فِي خِيَانَةِ الْأُمَّةِ أَسْرَعْتَ الْكُرَّةَ وَ عَاجَلْتَ الْوَثْبَةَ وَ اخْتَطَفْتَ مَا قَدَرْتَ عَلَيْهِ مِنْ أَمْوَالِهِمُ الْمَوْصُونَةَ لِأَرْأَمِلِهِمْ وَ أَيْتَامِهِمْ اخْطِطَافَ الذَّبِّ الْأَزَلِّ دَامِيَةَ الْعَمْرِيَةِ الْكَبِيرَةِ، فَحَمَلْتَهُ إِلَى الْجِجَارِ رَحِيبَ الصَّدْرِ تَحْمِلُهُ غَيْرَ مَتَأَمِّنٍ مِنْ أَخْذِ

و السلام^۱» (دشتی، ۱۳۹۴: نامه ۴۰). حضرت تبعات این فساد اقتصادی را برای والی و نظام اسلامی چنین تبیین می‌فرماید: «که اگر انجام داده باشی پروردگارت را بخشم آورده‌ای. امامت را عصیان کرده‌ای، و امانت (فرمانداری) خود را برسوائی کشیده‌ای^۲» (دشتی، ۱۳۹۴: نامه ۴۰). آثار مخرب و ویرانگر رانت‌خواری که تبیین کننده ضرورت راهبرد فوق می‌باشد به مالک‌اشتر چنین ابلاغ شده: «و اما علت ویرانی زمین تنها فقر کشاورزان است. و بیچارگی و فقر آنها بخاطر غارت اموال توسط زمامداران است که نسبت به بقای حکومتشان بدگمانند، و از تاریخ زمامداران گذشته عبرت نمی‌گیرند^۳» (دشتی، ۱۳۹۰: ۲۴).

(م) مقابله با اشرافی‌گری: ابن خلدون علت اکثر انقلاب‌ها و شورش‌های اجتماعی را گرفتاری کارگزاران و مسئولین در بلای زندگی اشرافی متأثر از شکل‌گیری طبقات اجتماعی حاصل از تبعیض و رانت اقتصادی می‌داند. نظر به آثار مخرب اشرافی‌گری کارگزاران نظام در شکل‌دهی بحران‌های اجتماعی؛ حضرت، راهبرد فوق را به ابن عباس چنین ابلاغ می‌فرماید: «دشمنت بی پدر باد! گویا میراث پدر و مادرت را با سرعت بخانه خود حمل می‌کردی، «سبحان الله» آیا به معاد ایمان نداری؟ از بررسی دقیق حساب در روز قیامت نمی‌ترسی؟! ای کسی که در پیش ما از خردمندان بشمار می‌آمدی! چگونه خوردنی و آشامیدنی را در دهان فرو می‌بری در حالی که میدانی حرام می‌خوری، و حرام می‌آشامی؟ چگونه با اموال ایتم و مساکین و مؤمنان و مجاهدان راه خدا، کنیز می‌خری و زنان را به همسری می‌گیری؟ در حالی که میدانی این اموال را خداوند به آنان اختصاص داده، و به وسیله آن مجاهدین، بلاد اسلام را نگهداری و حفظ می‌نماید!^۴» (شیروانی، ۱۳۹۱: نامه ۴۱: فراز ۸).

(ن) مقابله با احتکار: ابن راهبرد در اندیشه اقتصاد دفاعی حضرت چنین تبیین و ترسیم شده: «در کارشان نظر کن، خواه در شهرهای تو یا دیگر شهرها باشند. بدان که بسیاری از ایشان روشی ناشایسته دارند و حریص‌اند و بخیل. احتکار می‌کنند پس احتکار را منع کن که رسول‌الله(ص) از آن منع کرده است و باید خرید و فروش به آسانی صورت گیرد و بر موازین عدل، به گونه‌ای که در بها نه فروشنده زیان ببند و نه بر خریدار اجحاف شود. پس از آنکه احتکار را ممنوع داشتی، اگر کسی باز هم دست به احتکار کالا زد، کیفرش ده و عقوبتش کن تا سبب عبرت دیگران گردد ولی کار به اسراف نکشد^۵» (رشاد، ۱۳۸۰: ۹۹۷).

۱. أَمَا بَعْدُ، فَقَدْ بَلَّغَنِي عَنْكَ أَمْرٌ... بَلَّغَنِي أَنَّكَ جَرَدْتَ الْأَرْضَ ضَافًا حَذَّتْ مَا تَحْتَ قَدَمَيْكَ، وَأَكَلْتَ مَا تَحْتَ بَدَنِكَ، فَارْفَعْ إِلَيَّ حِسَابَكَ، وَأَعْلَمْ

أَنَّ حِسَابَ اللَّهِ أَكْبَرُ مِنْ حِسَابِ النَّاسِ، وَالسَّلَامُ

۲. إِنْ كُنْتَ فَعَلْتَهُ فَقَدْ اسْخَطْتَ رَبَّكَ، وَعَصَيْتَ إِمَامَكَ، وَأَخْزَيْتَ أَمَانَتَكَ ...

۳. وَإِنَّمَا يُؤْتِي خَرَابَ الْأَرْضِ مِنْ إِعْزَابِ أَهْلِهَا، إِنَّمَا يَعُوزُ أَهْلُهَا لِإِشْرَافِ أَنْفُسِ الْوَلَاةِ عَلَى الْجَمْعِ وَسَوْءِ ظَنِّهِمْ بِالْبَقَاءِ، وَقَلَّةِ انْتِفَاعِهِمْ

بِالْبَعِيرِ

۴. كَأَنَّكَ لَا أَبَا لَعِبْرِكَ حَدْرَتَهُ إِلَى أَهْلِكَ تَرَانِكَمِينَ أَيْبِكَ وَأَمَّكَ، فَسَبِّحَانَ اللَّهَ! أَمَا تَوُؤَمِنُ بِالْمَعَادِ؟ أَوْ مَا تَخَافُ نَقَاشَالَ حِسَابَ؟! أَهْلِيهَا الْمَعْدُودُ - كَانَ - عِنْدَنَا مِنْ ذَوِي الْأَلْبَابِ، كَيْفَ تُسَيِّعُشْرَابًا وَطَعَامًا، وَأَنْتَ تَعْلَمُ أَنَّكَ تَأْكُلُ حَرَامًا، وَتَشْرَبُ حَرَامًا، وَتَبْتَاعُ الْأَمَاءَ وَتَتَكَبَّرُ النِّسَاءَ مِنْ مَالِ الْبَيْتَامِيِّ وَالْمَسَاكِينِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدِينَ، الَّذِينَ آفَاءُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ هَذِهِ الْأَمْوَالُ، وَأَحْرَزَ بِهِمْ هَذِهِ الْيَلَادُ؟

۵. وَتَقْفُدُ أُمُورَهُمْ بِحَضْرَتِكَ وَفِي حَوَائِشِي بِلَادِكَ وَأَعْلَمُ مَعْدَلِكَ أَنْ فِي كَثِيرٍ مِنْهُمْ ضَيْقًا فَاحِشًا وَشَحَا قَبِيحًا وَاحْتِكَارَ الْمَنَافِعِ... فَأَمْنَعُ مِنَ الْإِحْتِكَارِ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ(ص) مَنَعَ مِنْهُ وَلَيْكُنِ الْبَيْعُ بَيْعًا سَمْحَابٍ مَوَازِينَ عَدْلٍ وَ أَسْعَارٍ لَا تُجْحِفُ بِالرَّقِيقِينَ مِنْ وَأَعْوَانِكَ مِنْ

۲-۲. پیشینه پژوهش

جدول شماره (۱) پیشینه‌های تحقیق

عنوان تحقیق	نویسندگان	اهداف تحقیق
راهبردهای پیشگیرانه بحران سیاسی - امنیتی مبتنی بر تحلیل ناآرامی‌های سال ۱۳۹۷	رسول یوسفی‌رامندی و همکاران	براساس نتایج بازسازی و بازتوانی، راهبردهای مقابله و آمادگی می‌تواند به عنوان سپر در مقابل حوادث احتمالی آینده به عنوان راهبردی پیشگیرانه مورد استفاده و بهره‌برداری قرار گیرد
تبیین جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر گرایش به خشونت سیاسی با تأکید بر موفقیت در ناآرامی و کنترل ناآرامی‌های شهروندان شهر تهران	سیدمهدی تقوی، و همکاران	نتایج حاکی است با افزایش احساس توانمند بودن نظام و پلیس در کنترل ناآرامی‌ها، احساس موفقیت در ناآرامی‌های جمعی کنشگران کاهش می‌یابد.
راهبردهای فرمانده انتظامی استان یزد جهت کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی	علیرضا حیدرنژاد و همکاران	نتایج حاکی از آن است که حذف توجیه‌کننده‌ها، کاهش منافع حاصل از جرم، افزایش تلاش و زحمت تراشی برای ارتکاب جرم و افزایش خطرهای مدنظر برای ارتکاب جرم می‌باشند.
تاکتیک‌های مؤثر در اغتشاشات شهری	فرشاد مهدی‌خانی	نتایج حاکی از آن است که رهبران اغتشاش از دو دسته تاکتیک عملیات روانی و میدانی بهره‌جسته‌اند نظر به اینکه رهبران اغتشاش از تاکتیک میدانی بیشتر بهره‌گرفته‌اند پیشنهاد شده سازمان‌های امنیتی در اغتشاشات احتمالی آینده به این مهم توجه بیشتر داشته باشند.
میزان اثربخشی اقدامات نیمه‌سخت سپاه سیدالشهدا در ایجاد امنیت در استان تهران	قربان محمد ولی‌زاده	نتایج حاکی از آن است که اقدامات نیمه سخت قرارگاه سیدالشهدا تأثیر بالای داشته است لذا ۲۱ پیشنهاد اجرایی در ۲ بخش ساختاری و روشی (نظاماتی) برای متصدیان سپاه سیدالشهدا و یک پیشنهاد برای علاقه‌مندان تحقیقات آینده ارائه شده‌است.
ناآرامی‌های اجتماعی عوامل و فرآیند آن	محمدحسین پناهی و همکاران	نتایج پیرامون مطالعه سه نارضایتی سیاسی، اقتصادی و فرهنگی حاکی است که بیشتر افراد دارای توانایی بالایی برای اعتراضات اجتماعی بودند اما اکثر آنان خواهان رفع مشکلات احداث شده به روش مسالمت‌آمیز بوده‌اند که با توجه به عملکرد مسئولان سیاسی امنیتی منجر به درگیری شده‌است
راهبردهای مقابله با بحران‌های اجتماعی	قدرت‌الله عظیمیان	در یافته‌های پژوهش با بهره‌گیری از SWOT ۲۰ راهبرد ارائه شده که اهم آنها عبارتند از: استفاده از مدیران لایق و باتجربه، ولایت‌مدار و با روحیه و تفکر بسیجی در مدیریت بحران کشور، افزایش انجسام و هماهنگی بین مسئولان و کارگزاران با تبعیت کامل آنان از مقام معظم رهبری، آموزش و تربیت مدیران بحران کشور با بهره‌برداری از منابع غنی فکری و تجربه ناشی از سه دهه انقلاب اسلامی هستند

منبع: یافته‌های نگارندگان پژوهش

أَحْرَاسِكَ وَ شَرْطِكَ حَتَّىٰ يَكَلِمَكَ مَنكَلِمَهُمْ غَيْرَ مَتَّعٍ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (ص) يَقُولُ فِي غَيْرِ مَوْطِنٍ: لَنْ تَقْدَسَ أُمَّةٌ لَا يُؤَخَذُ لِلضَّعِيفِ فِيهَا حَقُّ مَأْلُوقِي غَيْرَ مَتَّعٍ

۳. روش شناسی پژوهش

۳-۱. نوع و روش پژوهش

پژوهش حاضر، نوعی آمیخته اکتشافی است؛ زیرا آمیخته‌ای از تحقیق پیمایشی و تحقیق مبتنی بر نظرخواهی از متخصصان و خبرگان بوده و در آن، هم از ابزارهای روش تحقیق کمی (پرسشنامه) و هم از ابزارهای روش تحقیق کیفی (مصاحبه) استفاده شد. لذا، تحقیق در دو مرحله متوالی انجام گرفت: در گام اول از اسناد و مدارک برای جمع آوری اطلاعات استفاده شد. در این مرحله از طرح، روش پژوهش از نوع تحلیل مفهومی و محتوایی است که در آن پژوهشگر تلاش می‌کند با استفاده از داده‌های نظری، مرور ادبیات و پیشینه تحقیق، شاخص‌های مرتبط با عامل را شناسایی و به صورت یک ساختار مفهومی تدوین کند. در مرحله دوم، اعتباربخشی چارچوب تدوین شده برای مطالعه میدانی در دستور کار بود که در آن روش‌های کیفی (مصاحبه عمیق) و کمی (پرسشنامه) استفاده گردید. که در روش کمی دو پرسشنامه ضریب لاوشه و پرسشنامه اصلی تدوین گردید.

۳-۲. نمونه آماری روش نمونه‌گیری

در تحقیق حاضر بر اساس فرمول کوکران تعداد نمونه آماری ۹۲ نفر می‌باشند. که شامل جمعی از اساتید دانشگاه، علماء حوزه و فرماندهان عالی با ویژگی‌های چون برخوردار از نگرش راهبردی، مشرف به موضوع ناهنجارها و بحران‌های اجتماعی، قدرت تحلیل در بهره‌گیری از ظرفیت جهت کنترل آشوب‌ها و بحران‌های اجتماعی، تخصص و دانش نسبت به ظرفیت منابع دینی در کنترل بحران‌ها و برخوردار از نگرش راهبردی در مسائل اجتماعی، اقتصادی با رویکرد اعتقادی می‌باشند.

$$n = \frac{\frac{Z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left[\frac{Z^2 pq}{d^2} - 1 \right]} = \frac{\frac{1.96^2 * 0.5 * 0.5}{0.05^2}}{1 + \frac{1}{125} \left[\frac{1.96^2 * 0.5 * 0.5}{0.05^2} - 1 \right]} = 92$$

۳-۳. روایی و پایایی تحقیق

برای تعیین روایی از روش والتزوباسل با محاسبه شاخص CVI استفاده گردید. خبرگان، وضعیت هر مضمون را براساس پرسشنامه با طیف چهار قسمتی لیکرتی تعیین نمودند؛ که نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق فرمول CVI به شرح جدول شماره (۲) می‌باشد.

$$CVI = \frac{\text{تعداد متخصصانی که به مضمون نمره ۳ و ۴ داده‌اند}}{\text{تعداد کل متخصصان}}$$

جدول شماره (۲) ضریب لاوشه

کُل CVI	CVI	گویه‌ها
۰/۸۹	۰/۸	اصلاح مالیات
	۱	اشتغال زائی

کُل CVI	CVI	گویه‌ها
	۰/۸	تعلیم و تربیت
	۰/۹	توسعه دآمداری
	۰/۹	توسعه کشاورزی
	۱	حفظ و توزیع عادلانه بیت‌المال
	۰/۹	درون‌گرایی
	۱	رونق تولید
	۰/۸	فقرزدائی
	۱	کنترل بازار
	۰/۹	مقابله با احتکار
	۰/۸	مقابله با اشراف‌گری
	۰/۸	مقابله با رانت‌خواری

منبع: یافته‌های پژوهش

براساس ارقام مندرج در جدول روایی کل پرسشنامه ۰/۸۹ و خرده‌مقیاس‌های پرسشنامه بین ۰/۸ تا ۱ به‌دست آمده است. نظر به اینکه ضریب تمامی ابعاد نزدیک به یک می‌باشد پرسشنامه از روایی بالایی برخوردار است. نظر به فرایند تجزیه و تحلیل گویه‌ها در دو سطح کیفی (مطالعات اکتشافی) و کمی تعیین ضریب لاوشه ۰/۹ مدل مفهومی تحقیق به شرح زیر ترسیم می‌گردد.

شکل شماره (۱) مدل مفهومی شاخص‌های راهبرد اقتصادی مؤثر بر کنترل ناآرامی‌های اجتماعی

منبع: نگارنده‌گان پژوهش

به‌منظور سنجش پایایی، و به عبارتی اعتبار، دقت و اعتمادپذیری پرسش‌نامه‌ها به‌طوری که از خاصیت

تکرارپذیری و سنجش نتایج یکسان برخوردار باشد، از آزمون آلفای کرونباخ^۱ استفاده گردید. معمولاً آلفای کمتر از ۰/۶ پایایی ضعیف، ۰/۶ تا ۰/۸ قابل قبول و بالاتر از ۰/۸ نشان‌دهنده پایایی بالا است. پس از وارد کردن داده‌ها، در نرم‌افزار SPSS پایایی (آلفای کرونباخ) پرسشنامه ۰/۷۵۴ تعیین گردید.

۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

پس از آنکه محقق داده‌ها را گردآوری، استخراج و طبقه‌بندی نمود. مرحله جدیدی از فرایند تحقیق به نام (تجزیه و تحلیل داده‌ها) آغاز می‌شود. این مرحله به عنوان یکی از مراحل روش علمی عبارت است از: روشی که از طریق آن کل فرآیند پژوهش، از انتخاب مسأله تا دسترسی به یک نتیجه هدایت می‌شود (دلاور، ۱۳۸۸: ۲۴۳). تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی به شرح زیر صورت گرفت. براساس ارقام مندرج در جدول شماره (۳) نظر به اینکه میانگین گویه‌ها بزرگتر از ۳ و انحراف معیار گویه‌ها کوچکتر از ۲ و سطح معنی‌دار گویه‌ها کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد اولاً: گویه‌ها تأیید گردید، ثانیاً، بین گویه‌ها و راهبرد رابطه معنی‌دار وجود دارد. ثالثاً تمام گویه‌ها بر راهبرد تأثیرگذارند. رابعاً با دقت بالا می‌توان راهبرد را از روی گویه‌ها تعریف نمود. خامساً از نظر جامعه راهبردهای اقتصادی بر جلوگیری از ناآرامی‌های اجتماعی و کنترل آن تأثیر گذارند. براساس محاسبات، اشتغال‌زایی با میانگین ۴/۶ و میانگین انحراف معیار ۰/۷۷۱ و تی استیودنت ۱۹/۸۷۳ بیشترین تأثیر را بر جلوگیری از شکل‌گیری و کنترل ناآرامی‌های اجتماعی دارد.

جدول شماره (۳) میانگین، میانگین انحراف معیار، تی استیودنت و معناداری گویه‌ها

گوینه	میانگین	انحراف معیار	تی استیودنت	معناداری
اشتغال‌زایی	۴/۶۰	۰/۷۷۱	۱۹/۸۷۳	۰/۰۰۰
مقابله با احتکار	۴/۲۳	۱/۰۹۰	۱۰/۸۰۴	۰/۰۰۰
فقرزدایی	۴/۲۹	۰/۸۵۹	۱۴/۴۵۱	۰/۰۰۰
درون‌گرایی	۴/۲۸	۰/۷۶۸	۱۷/۲۳۹	۰/۰۰۰
رونق تولید	۴/۰۳	۰/۹۷۷	۱۰/۱۳۵	۰/۰۰۰
حفظ و توزیع عادلانه بیت‌المال	۳/۷۹	۱/۲۶۳	۶/۰۲۸	۰/۰۰۰
کنترل بازار	۳/۵۵	۱/۳۹۴	۳/۸۱۵	۰/۰۰۰
توسعه دامداری	۳/۸۲	۱/۱۷۶	۶/۶۴۹	۰/۰۰۰
توسعه کشاورزی	۴/۱۷	۰/۹۳۳	۱۲/۰۶۸	۰/۰۰۰
تعلیم و تربیت	۳/۶۰	۱/۲۵۰	۴/۵۸۸	۰/۰۰۰
اصلاح ساختار مالیاتی	۳/۸۳	۱/۱۵۴	۶/۱۶۵	۰/۰۰۰
مقابله با اشراف‌گری	۴/۰۹	۱/۰۵۵	۹/۸۸۱	۰/۰۰۰
مقابله با رانت‌خواری	۳/۲۹	۱/۳۹۵	۲/۰۱۸	۰/۰۴۷

منبع: یافته‌های پژوهش

پس از گردآوری اطلاعات با آزمون‌های آماری و با بیان فرضیه‌های مختلف، راهبرد اقتصاد بر کنترل ناآرامی‌های اجتماعی مورد سنجش و آزمون قرار گرفته است. که نتایج به شرح جدول شماره (۴) می‌باشد. جدول شماره (۴) شاخص‌های مربوط به متغیرهای راهبرد اقتصادی بر کنترل ناآرامی‌های اجتماعی

مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص
۵	حداکثر	۰/۴۴	انحراف معیار	۳/۹۷	میانگین
۹۲	تعداد	۲	دامنه تغییر	۳/۹۲	میانه
		۳	حداقل	۳/۸۵	نما

منبع: یافته‌های پژوهش

میانگین مربوط به متغیرهای راهبرد اقتصادی بر ناآرامی‌های اجتماعی (۳/۹۷) است با توجه به اینکه دامنه تغییر ۲ و حداقل ۳ و حداکثر ۵ و این میانگین از میانگین متوسط ۳ بیشتر است؛ یعنی پاسخگویان تأثیر راهبرد اقتصاد بر جلوگیری از شکل‌گیری و کنترل ناآرامی‌های اجتماعی در حد زیاد ارزیابی کرده‌اند. با توجه به اینکه سوالات و مقیاس‌ها در سطح رتبه‌ای اندازه‌گیری شده‌است، پس از تجمیع، مشخصات یک متغیر فاصله‌ای را پیدا می‌کند؛ اما برای استفاده از آماره‌های پارامتریک باید توزیع مقیاس از توزیع نرمال پیروی کند؛ لذا بدین منظور آزمون نرمالیتیه محاسبه شد که نتایج آن در جدول ذیل آمده‌است:

جدول شماره (۵) آزمون کولموگراف اسمیرنوف (تست نرمالیتیه)

مقیاس‌ها	پارامتر
۹۲	تعداد
۳/۹۷	میانگین
۰/۴۴۳	انحراف معیار
۱/۶۸۰	آماره Z
۰/۷۴۴	معنی‌داری دو سویه

منبع: یافته‌های پژوهش

معنی‌داری جدول شماره (۵) نشان می‌دهد که مقیاس‌ها دارای توزیع غیرنرمال بوده‌است و ما مجاز به استفاده از آزمون ناپارامتریک هستیم.

فرضیه تحقیق: راهبرد اقتصاد بر کنترل ناآرامی‌های اجتماعی تأثیرگذار است. با توجه به فرضیه پژوهش، فرضیه‌های صفر و یک را اینگونه می‌توان ارائه نمود:

- راهبرد اقتصاد بر کنترل ناآرامی‌های اجتماعی تأثیرگذار نیست: $H_0: \mu \leq 3$

- راهبرد اقتصاد بر کنترل ناآرامی‌های اجتماعی تأثیرگذار است: $H_1: \mu \geq 3$

آزمون فرض T یک متغیره مربوط به فرضیه پژوهش برابر جداول زیر می‌باشد:

جدول شماره (۶) آزمون فرض T یک متغیره

متغیر	تعداد	میانگین	آزمون	درجه آزادی	معنی‌داری دوسویه
راهبرد اقتصادی	۹۲	۳/۹۷	۲۱/۱۲۲	۹۱	۰/۰۰۰

جدول شماره (۷) نتایج آزمون فریدمن

متغیر	تعداد	میانگین	کای اسکوئر	درجه آزادی	معنی‌داری دوسویه
راهبرد اقتصادی	۹۲	۳/۹۷	۱۰۴/۹۳۳	۱۲	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

باتوجه به ارقام مندرج در جداول چون سطح معنی‌داری به دست آمده ($\text{sig} = ۰/۰۰۰$) کمتر از آلفای تحقیق ($\alpha = ۰/۰۵$) می باشد پس نتیجه کلی آن است که فرض H_0 رد شده و فرض H_1 مبنی بر راهبرد اقتصاد بر کنترل ناآرامی‌های اجتماعی تأثیرگذار است پذیرفته می‌شود. جزئیات این رابطه در جدول شماره (۸) آمده است:

جدول شماره (۸) رتبه میانگینی

رتبه میانگینی	راهبرد
۹/۱۳	اشتغال‌زائی
۷/۹۵	مقابله با احتکار
۷/۹۵	فقرزدائی
۷/۸۵	درون‌گرائی
۷/۴۰	رونق تولید
۷/۲۹	حفظ و توزیع عادلانه بیت‌المال
۷/۰۴	کنترل بازار
۶/۵۱	توسعه دامداری
۶/۴۴	توسعه کشاورزی
۶/۴۲	تعلیم و تربیت
۶/۰۲	اصلاح مالیات
۵/۸۱	مقابله با اشراف‌گری
۵/۲۰	مقابله با رانت‌خواری

منبع: یافته‌های پژوهش

براساس نتایج بدست آمده از آزمون فریدمن در جدول شماره (۹) که نشان دهنده رتبه‌بندی راهبردها است، راهبرد اشتغال‌زائی با رتبه ۹/۱۳ بیشترین تأثیر و راهبرد مقابله با رانت‌خواری با رتبه ۵/۲۰ کمترین تأثیر را بر جلوگیری از شکل‌گیری و کنترل ناآرامی‌های اجتماعی دارد.

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۵-۱. نتیجه‌گیری

نظر به مطالعات اکتشافی در مرجع شریف نهج‌البلاغه که در بردارنده رهنمودها و راهبردهای مؤثر و کارآمد در حوزه‌های اعتقادی، اجتماعی، اقتصادی، امنیتی، سیاسی و فرهنگی است و مضامین راهبردهای اقتصادی مقابله با ناآرامی‌های اجتماعی احصاء شده از آن مصحف شریف و نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها بر پژوهش حاضر دو طیف نتایج به شرح زیر مترتب است:

(الف) اثبات فرضیه: نظر به اینکه سطح معنی‌داری مستخرجه از آزمون فریدمن برابر $0/000$ کمتر از آلفای $0/05$ و ظریب اطمینان 95% می‌باشد فرضیه تحقیق مبنی بر تأثیر راهبردهای اقتصادی بر کنترل ناآرامی‌های اجتماعی تأیید و اثبات گردید.

(ب) ایجاد ظرفیت اقتصادی امنیت پایدار: نظر به اثبات فرضیه تحقیق از یک سو و چشم‌انداز نظام سلطه در طراحی و بهره‌گیری مستمر و مداوم از راهبردهای ناآرامی‌های اجتماعی جهت شکست جبهه حق؛ از سوی و نظر به راهبرد اقتصادی مستخرجه از اندیشه اقتصادی حضرت علی (ع) مبنی بر اینکه: «بار خدا یا، تو می‌دانی، که آن کارها که از ما سر زد، نه برای هم چشمی بود و نه رقابت در قدرت و نه خواستیم از این دنیای ناچیز چیزی افزون به چنگ آوریم. بلکه می‌خواستیم نشانه‌های دین تو را که دگرگون شده بود بازگردانیم و بلاد تو را اصلاح کنیم تا بندگان ستم دیده‌ات در امان مانند و آن حدود که مقرر داشته‌ای، جاری گردد! ...» (خان‌احمدی، ۱۳۹۹: ۱۹۲). هرچه سطح کمی و کیفی راهبردهای سیزده‌گانه ارتقاء یابد قابلیت جلوگیری از شکل‌گیری ناآرامی‌های اجتماعی افزایش می‌یابد. بنابراین متغیرهای مورد اشاره در این تحقیق (راهبردهای سیزده‌گانه) تأثیر مثبت و مورد تأییدی بر ارتقاء عملکردها بر جلوگیری از شکل‌گیری ناآرامی‌ها و در صورت بروز آن کنترل ناآرامی‌ها دارد. به عبارت دیگر افزایش و یا کاهش هر یک از متغیرها (راهبردها) چونگی (کمیت و کیفیت) فرایند مقابله با شکل‌گیری و کنترل ناآرامی‌ها را تحت تأثیر قرار خواهد داد. باتوجه به تأثیر مثبت و مطلوب متغیرهای مستقل (راهبردهای سیزده‌گانه) بر متغیر وابسته این پژوهش موجب ارتقاء نظام در جلوگیری بروز ناآرامی‌ها می‌گردد. مضاف بر قابلیت مذکور راهبردهای سیزده‌گانه ظرفیت امنیت پایدار با رویکردهای اقتصادی زیر برای نظام اسلامی شکل می‌دهد:

- شکوفایی اقتصادی: نظر به ضرورت خودکفایی اقتصادی در خصوص کالاهای استراتژیک (غلات و دام) با توجه به راهبرد توسعه کشاورزی با میانگین $4/17$ و سطح معنی‌داری $0/000$ و راهبرد با توسعه دامداری با میانگین $3/72$ و سطح معنی‌داری $0/000$ که قابلیت فعال شدن منابع تعطیل و پشتیبانی متقابل منابع ملی را محقق می‌سازد بهترین ظرفیت شکوفایی اقتصادی را که از تدابیر امام المسلمین است را برای نظام اسلامی شکل می‌دهد.

۱. اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَعْلَمُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ الَّذِي كَانَ مِنَّا مُنَافِسَةً فِي سُلْطَانٍ، وَلَا التَّمَاسَ شَيْءٌ مِنْ فَضُولِ الْحَطَامِ، وَ لَكِنْ لِنَرَدَّ الْمَعَالِمَ مِنْ دِينِكَ، وَ نُظَهِّرَ الْأَصْلَاحَ فِي بِلَادِكَ، قِيَامًا مِنَ الْمَظْلُومُونَ مِنْ عِبَادِكَ، وَ تَقَامَ الْمُعْطَلَةُ مِنْ حُدُودِكَ

- توسعه اقتصادی: نظریه راهبرد اصلاح مالیات با میانگین ۳/۳۸ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ و راهبرد مقابله با احتکار با میانگین ۴/۲۳ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ که بسیج منابع ملی و هدایت منابع مالی از شغل کاذب به تولید هدفمند می‌گردد بهترین ظرفیت توسعه اقتصادی برای نظام اسلامی شکل می‌گیرد.
- استقلال اقتصادی: نظر به راهبرد حفظ و توزیع عادلانه بیت‌المال با میانگین ۳/۷۹ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰، راهبرد مقابله با رانت‌خواری با میانگین ۳/۲۹ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ و راهبرد کنترل بازار با میانگین ۳/۵۵ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ که منجر به تحول بنیادی در چرخه تولید، هدفمند شدن تولید و قطع وابستگی کشور به بیگانگان و خارج شدن کشور از تک محصولی بودن می‌گردد بهترین ظرفیت استقلال اقتصادی برای نظام اسلامی محقق می‌سازد.
- مقابله با تهدیدات سخت: نظر به راهبرد درون‌گرائی با میانگین ۴/۳۸ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ و راهبرد رونق تولید با میانگین ۴/۰۳ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ که منجر به ارتقاء اعتماد ملی و نهادینه شدن فرهنگ ما می‌توانیم می‌گردد بهترین ظرفیت مقابله با تهدیدات نیمه سخت استکبار برای نظام اسلامی شکل می‌گیرد.
- عمق بخشی داخلی: نظر به راهبرد اشتغال‌زایی با میانگین ۴/۶ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ و راهبرد مقابله با اشرافی‌گری با میانگین ۴/۲۹ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ که منجر به ارتقاء منزلت اجتماعی جامعه و ارتقا اعتقاد به نظام می‌گردد بهترین ظرفیت عمق بخشی داخلی برای نظام اسلامی شکل می‌گیرد.
- مقابله با تهدید نرم: نظر به راهبرد تعلیم و تربیت با میانگین ۳/۶ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ و راهبرد فقرزدائی با میانگین ۴/۲۹ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ که منجر به ارتقاء سطح معرفت و دانش جامعه می‌گردد بهترین ظرفیت مقابله با تهدیدات نرم دشمن برای نظام اسلامی شکل می‌گیرد.

۵-۲. پیشنهادها

نظر به تعریف راهبرد از منظر کمیسیون دفاعی مجلس که عبارت است از: « شیوه‌های که کشور در به کارگیری امکانات خود به منظور نیل به اهداف و پشتیبانی از اهداف عمومی کشور انتخاب می‌نماید (خان‌احمدی، ۱۳۹۹: ۵۱). و نظر به خطاب قرآن مبنی بر: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا که خطاب راهبردی خداوند با رویکردهای متفاوت (جهاد) به انسانهای مؤمن، متعهد، متخصص، مجرب برای رسالت سنگین فلاح و رستگاری انسان؛ که چشم‌انداز بسیج منابع و هدایت به سمت رفع موانع و پشتیبانی متقابل را ترسیم نموده است و دیگر خطاب قرآن کریم مبنی بر: «و چون فریضه نماز جمعه به پایان رسید پس در زمین برای تجارت و سایر کارها پراکنده شوید و بجوئید از فضل خدا (آنچه خواهید) و یاد کنید خدا را بسیار تا آنکه شما رستگار شوید» (سوره جمعه: آیه ۱۰). که تبیین کننده راهبردهای سیزده‌گانه، و جایگاه مسجد به عنوان سنگر تحول و تعالی جامعه

۱. فَإِذَا قُضِيَ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

اسلامی برای رشد و تعالی و بسیج منابع است. لذا ائمه جماعت مساجد -محور جهاد همه جانبه- باید با ظرفیتهای اعتقاد، اعتماد، اعتبار و شعار راهبردی حی علی الفلاح در یک برنامه جامع، کامل، دقیق، بلند مدت نسبت به بسیج، سازماندهی و بکارگیری منابع ملی در راستای عملیاتی شدن راهبردهای مستخرجه به منظور ممانعت از شکل‌گیری ناآرامی‌های اجتماعی و تحقق اهداف ملی مجاهدت نمایند. نظر به نقش کلیدی پایگاه اجتماعی مساجد در بسیج منابع و رفع موانع از صدر اسلام تاکنون به ویژه در چهارده گذشته و بالاخص در دفاع مقدس و کمک مؤمنانه در دوران درگیری کشور پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

الف) ستاد رسیدگی به امور مساجد، سازمان اوقاف، سازمان بسیج، وزارت کشور نسبت به احیاء و بهره‌گیری از این ظرفیت ملی در راستای رشد و تعالی اقتصاد کشور راهبردها و تدابیر عملیاتی را تدوین، تصویب و ابلاغ نمایند تا در جهاد اقتصادی کشور با رویکرد اعتقادی، ملی و منطقه‌ای جهش و شتاب لازم صورت پذیرد.

ب) بسیج مساجد با محوریت ائمه جماعت در راستای تسریع فعالیت اقتصادی کشور با رویکرد محلی و قابلیت‌های هر منطقه اقدامات لازم زیر را اجرا نمایند:

- با تشکیل کارگروه مالی در راستای سوق دادن منابع محلی به فعالیت‌های زود بازده نظام در ممانعت از شکل‌گیری ناآرامی‌های یاری رسانند.
- با تشکیل کارگروه اطلاعات اقتصادی نسبت به شناسایی منابع محلی تعطیل و نیمه فعال اقدام و با هدایت آنها به سمت تولید ملی نظام را در ممانعت از شکل‌گیری ناآرامی‌های یاری رسانند.
- با تشکیل کارگروه اجتماعی نسبت به شناسایی استعدادها و سازماندهی آنها در فعالیت‌های اقتصادی نظام را در ممانعت از شکل‌گیری ناآرامی‌ها یاری رسانند.
- با تشکیل کارگروه تخصصی نسبت به شناسایی موانع تولید و ارائه مشاوره و پشتیبانی لازم از آنها نسبت به تسریع در چرخه تولید کشور اقدام؛ و نظام را در ممانعت از شکل‌گیری ناآرامی‌ها یاری رسانند.

منابع و مأخذ

منابع فارسی

- الهی قمشه‌ای، محمدمهدی. (۱۳۷۶). ترجمه قرآن کریم، قم: انتشارات لقاء.
- تقوی، سیدمهدی؛ شیرزاد، هادی؛ متقی، ابراهیم و خادمیان، طلحه. (۱۳۹۹) تبیین جامعه شناختی عوامل مؤثر بر گرایش به خشونت سیاسی با تأکید بر موفقیت در ناآرامی و کنترل ناآرامی‌ها شهروندان شهر تهران، پژوهش‌نامه نظم و امنیت انتظامی، ۱۳(۵۲)، ۱۰۹-۱۳۲.
- تیمی، عبدالواحدین. (۱۳۶۶). غررالحکم و دررالکم، قم: دفتر تبلیغات.
- پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری <http://www.leader.ir>
- پناهی، محمدحسین و گودرزی، آیت‌الله. (۱۳۹۳). ناآرامی‌های اجتماعی عوامل و فرآیند آن، پژوهش‌نامه نظم و امنیت انتظامی، ۶(۲۳)، ۲۵-۴۸.
- خان‌احمدی، اسماعیل. (۱۳۹۹). بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری جنگ از منظر مبانی ارزشی و آموزه‌های دین مبین اسلام، فصلنامه علمی-پژوهشی سیاست دفاعی، ۱۹(۱۱۰)، ۱۷۷-۲۰۹.
- خان‌احمدی، اسماعیل. (۱۳۹۹). عوامل مؤثر در جذب جوانان به بسیج راهبرددفاع همه جانبه، فصلنامه علمی-ترویجی مدیریت پژوهش‌های دفاعی، ۱۹(۸۸)، ۱۰۵-۱۳۱.
- حافظ‌نیا، محمدرضا. (۱۳۸۹). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم‌انسان، تهران: انتشارات سمت.
- حرعاملی، محمدحسین. (۱۴۱۳ق). وسایل‌الشیعه، بیروت: مؤسسه آل‌البیت الاحیاء التراث.
- حیدرنژاد، علی؛ افشاری، علی و مقیمی، مهدی. (۱۳۹۹). تحلیل راهبردها و راهکارهای فرماندهی انتظامی استان یزد جهت کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی شبکه‌های اجتماعی، پژوهش‌نامه نظم و امنیت انتظامی، ۱۰(۴۹)، ۷۱-۹۰.
- شیروانی، علی. (۱۳۹۱). ترجمه نهج‌البلاغه، قم: دفتر نشر معارف.
- دشتی، محمد. (۱۳۹۴). ترجمه نهج‌البلاغه، چاپ چهارم، قم: انتشارات اجود.
- دشتی، محمد (۱۳۹۰). امام علی(ع) و اقتصاد، چاپ چهارم، قم: نشر مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین(ع).
- دلاور، علی. (۱۳۸۸). مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی، تهران: انتشارات رشد.
- دیزجی، مهدی. (۱۳۹۱). جزوه مقابله با اغتشاشات، تهران: دانشگاه جامع امام حسین(ع).
- رشاد، علی اکبر. (۱۳۸۰). دانشنامه امام علی(ع)، جلد هفتم اقتصاد، تهران: نشر آثار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- عظیمیان، قدرت‌الله. (۱۳۹۳). راهبردهای مناسب برای مدیریت بحران ناشی از تهدیدات اجتماعی، پژوهش‌نامه نظم و امنیت انتظامی، ۷(۲۲)، ۱۳۷-۱۷۲.

- عمید، حسن. (۱۳۷۷). فرهنگ فارسی، چاپ یازدهم، تهران: چاپخانه سپهر.
- فاضل لنکرانی، محمد. (۱۳۶۶). کشورداری از دیدگاه امام علی(ع)، قم: نشر فرهنگ اسلامی.
- فیض‌الاسلام سیدعلی نقی. (۱۳۶۵ ه.ش). شرح نهج‌البلاغه، قم: انتشارات فقی
- قمی، شیخ عباس. (۱۳۸۴). مفاتیح‌الجنان، ترجمه الهی قمشاهی، چاپ پنجم، قم: نشر محمد.
- کلینی، محمدبن یعقوب (۱۳۶۵). اصول الکافی، تصحیح علی اکبر غفاری، چاپ چهارم، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- مجلسی محمد باقر. (۱۴۰۳)، بحار الانوار، بیروت: انتشارات دارالحیاء.
- محمودولی‌زاده، قربان. (۱۳۹۶). بررسی اثربخشی اقدامات نیمه‌سخت سپاه سیدالشهدا در ایجاد امنیت در استان تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه جامع امام حسین(ع).
- محمدی ری شهری، محمد. (۱۴۱۲). موسوعه الامام علی ابن ابیطالب، چاپ اول، قم: دارالحدیث.
- مفید، ابوعبدالله النعمان. (۱۴۰۴). امالی، ترجمه: حسین استاد ولی و علی‌اکبر غفاری، چاپ دوم، قم: مؤسسه نشر اسلامی.
- مکارم‌شیرازی، ناصر. (۱۳۹۰). پیام امیرالمؤمنین شرح جدیدی بر نهج‌البلاغه، قم: انتشارات علی ابن ابی‌طالب.
- مهدی‌خانی، فرشاد. (۱۳۹۸) تاکتیک‌های مؤثر در اغتشاشات شهری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه جامع امام حسین(ع).
- یوسفی رامندی، رسول، محمدمهدی. (۱۳۹۹). راهبردهای پیشگیرانه فعال بحران سیاسی-امنیتی مبتنی بر تحلیل ناآرامی‌های سال ۱۳۹۷، فصلنامه علمی-پژوهشی سیاست دفاعی، ۱۹(۱۱۲)، ۹۷-۱۲۹.